

Spis treści

Wstęp	5
Spoleczeństwo	9
1. Podstawowe pojęcia społeczne	9
2. Polskie społeczeństwo w dobie przemian	15
3. Problemy społeczne współczesnego świata (poziom rozszerzony)	24
Państwo	29
4. Podstawowe pojęcia polityczne	29
5. Demokracja i jej mechanizmy	37
6. Ustrój polityczny Rzeczypospolitej Polskiej	48
Prawo	59
7. Podstawowe pojęcia prawne	59
8. Ustrój prawny RP	66
9. Prawa człowieka (poziom rozszerzony)	80
Świat współczesny	88
10. Globalizacja. Światowa współpraca i światowe konflikty	88
11. Integracja europejska. UE i inne organizacje europejskie	98
12. Podstawy polskiej polityki zagranicznej (poziom rozszerzony)	108
Klucz odpowiedzi	113

WSTĘP

Wiedza o społeczeństwie jako nauka o współczesności konieczna zarówno dla normalnego funkcjonowania w naszej, coraz bardziej skomplikowanej rzeczywistości, jak również do uzyskania wstępu na jedne z bardziej popularnych kierunków studiów np. stosunki międzynarodowe czy prawo. Uczniowie przystępujący do egzaminu maturalnego mogą wybrać wiedzę o społeczeństwie jako jeden z przedmiotów egzaminacyjnych. Jest to zarówno przedmiot obowiązkowy, zdawany na poziomie podstawowym lub rozszerzonym, jak i przedmiot dodatkowy, zdawany wyłącznie na poziomie rozszerzonym.

Poziom podstawowy

Egzamin na poziomie podstawowym trwa 120 minut i polega na rozwiązaniu testu.

Test sprawdza:

- wiedzę dotyczącą zjawisk oraz procesów z czterech podstawowych obszarów: **społeczeństwo, państwo, prawo i stosunki międzynarodowe**;
- umiejętność korzystania z informacji, konieczną do odbioru i przetwarzania wiedzy;
- umiejętność tworzenia informacji, prezentacji i oceny wydarzeń.

Sprawdzeniu wyżej wymienionych wiadomości i umiejętności służą różne typy zadań testowych.

Zadania zamknięte wielokrotnego wyboru, zadania na dobieranie, przyporządkowanie, klasyfikację, zadania prawda-falsz oraz zadania otwarte z luką sprawdzają przede wszystkim wiedzę.

Zadania otwarte krótkiej odpowiedzi oraz zadania rozszerzonej odpowiedzi sprawdzają umiejętność korzystania z informacji oraz umiejętność tworzenia informacji. W teście pojawiają się zadania, w których potrzebna będzie umiejętność odczytania i interpretowania danych statystycznych, map, diagramów, dokumentów, tekstów publicystycznych.

W zadaniach otwartych sprawdzana będzie ponadto umiejętność budowania logicznej oraz poprawnej pod względem formy wypowiedzi, wnioskowania i argumentacji.

Aby zdać egzamin maturalny z wiedzy o społeczeństwie, konieczne jest otrzymanie co najmniej 30% punktów możliwych do uzyskania na poziomie podstawowym.

Poziom rozszerzony

Egzamin na poziomie rozszerzonym trwa 270 minut. Zdają go abiturienti, którzy wybrali wiedzę o społeczeństwie jako przedmiot dodatkowy oraz ci, którzy dokonali wyboru poziomu rozszerzonego w ramach przedmiotu obowiązkowego.

W części pierwszej egzaminu (120 minut) zdający rozwiązuje test na poziomie podstawowym. Zadania egzaminacyjne znajdujące się w części pierwszej egzaminu na poziomie rozszerzonym są identyczne z zadaniami dla egzaminu na poziomie podstawowym. Do tej części egzaminu stosują się wszystkie informacje i uwagi przeznaczone dla egzaminu na poziomie podstawowym.

W części drugiej egzaminu (150 minut) zdający rozwiązuje test dostosowany do wymagań zaprezentowanych w standardach dla poziomu rozszerzonego. Sprawdzana jest przede wszystkim umiejętność krytycznej analizy materiałów źródłowych, wyszczególnionych w opisie części pierwszej egzaminu, interpretowania i oceny różnych stanowisk i opinii wyrażanych w aktualnie toczących się debatach politycznych, poszukiwania rozwiązań problemów politycznych i społecznych oraz umiejętność formułowania dłuższej wypowiedzi pisemnej. Zdający egzamin w wersji rozszerzonej powinien zatem wykazać wszechstronną znajomość problemów współczesnego świata oraz umiejętność samodzielnego, twórczego myślenia.

Standardy wymagań egzaminacyjnych określają zakres wymaganej wiedzy i umiejętności, które musi posiadać uczeń przystępujący do egzaminu maturalnego z wos-u:

I. WIADOMOŚCI I ROZUMIENIE

Zdający zna i rozumie zjawiska oraz procesy z następujących obszarów:

- 1) społeczeństwo,
- 2) polityka,
- 3) prawo,
- 4) problemy współczesnego świata,

które stosuje do opisu, wyjaśnienia i oceny poniższych zagadnień oraz problemów:

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
<ol style="list-style-type: none"> 1) życie społeczne - formy, prawidłowości, instytucje, 2) społeczeństwo polskie - struktura i problemy, 3) naród, patriotyzm, nacjonalizm, 4) państwo - geneza, atrybuty, funkcje, 5) demokracja - zasady, wartości, procedury, instytucje, 6) polityka - ideologie i doktryny polityczne, partie polityczne, kultura polityczna, 7) ustrój Rzeczypospolitej Polskiej - konstytucja, organy władzy, samorząd terytorialny, 8) społeczeństwo obywatelskie - formy uczestnictwa obywateli w życiu publicznym, 9) prawo - funkcje, źródła, dziedziny, hierarchia norm prawnych, 10) sądy i trybunały w Polsce, 11) prawa człowieka i ich znaczenie we współczesnym świecie, 12) obywatel wobec prawa, 13) Polska w Europie, 14) Unia Europejska - instytucje, zasady działania, 15) stosunki, organizacje i instytucje międzynarodowe, 16) problemy współczesnego świata - konflikty, terrorizm, ubóstwo, choroby cywilizacyjne, 17) planowanie własnej kariery zawodowej w związku z uwarunkowaniami pojawiającymi się na rynku pracy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1) jak na poziomie podstawowym oraz: 2) procesy społeczne, ruchy społeczne, 3) wartości społeczne - konflikty wartości, 4) społeczeństwo polskie - dynamika przemian, modernizacja, 5) historyczne i współczesne formy państw, 6) modele ustrojowe państw demokratycznych, 7) zagrożenia dla demokracji, 8) ustrój Rzeczypospolitej Polskiej - zasady funkcjonowania organów władzy publicznej, 9) zasady tworzenia i egzekwowania prawa, 10) prawa człowieka - generacje, procedury ich ochrony, 11) elementy prawa cywilnego, karnego i administracyjnego, 12) zjednoczona Europa - szanse i bariery rozwoju, 13) zasady polskiej polityki zagranicznej, 14) wyzwania współczesności - globalizacja, migracje, ochrona środowiska naturalnego, genetyka.

II. KORZYSTANIE Z INFORMACJI

Zdający stosuje wiadomości i słownictwo do wyjaśnienia procesów zachodzących we współczesnym świecie:

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
<ol style="list-style-type: none"> 1) dokonuje selekcji i porządkowania faktów, 2) korzysta z różnorodnych źródeł informacji o życiu społecznym i politycznym, 3) odróżnia informacje o faktach od opinii, 4) lokalizuje ważne wydarzenia i postacie życia publicznego w czasie i przestrzeni, 5) wskazuje przyczyny i skutki różnych wydarzeń i procesów, 6) rozpoznaje problemy społeczności lokalnej, regionu, kraju i świata, 7) znajduje i czyta ze zrozumieniem przepisy prawne odnoszące się do danego problemu, 8) wypełnia druki urzędowe, sporządza różnego typu pisma. 	<p>jak na poziomie podstawowym oraz:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) dokonuje krytycznej analizy materiałów źródłowych, 2) analizuje stanowiska różnych stron debaty publicznej.

III. TWORZENIE INFORMACJI

Zdający przedstawia i ocenia wydarzenia, formułując logiczną wypowiedź pisemną:

POZIOM PODSTAWOWY	POZIOM ROZSZERZONY
<ol style="list-style-type: none"> 1) ocenia wydarzenia i procesy polityczne, społeczne, 2) formułuje i uzasadnia własne stanowisko w sprawach publicznych, 3) wskazuje propozycje rozwiązań problemów społeczności lokalnej, regionu, kraju i świata, 4) ocenia działania grup społecznych, władz i obywateli z punktu widzenia różnych wartości (np. demokracji, tolerancji), 5) wypowiada się w formach przyjętych w życiu publicznym (np. przemówienie, głos w dyskusji, petycja, list do redakcji, pismo, radnego). 	<p>jak na poziomie podstawowym oraz:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) charakteryzuje dylematy życia zbiorowego we współczesnym świecie, 2) przedstawia propozycje planowania działań zmierzających do rozwiązania problemów społecznych i politycznych, 3) ocenia współczesne wydarzenia z punktu widzenia kultury i etyki życia publicznego.

Przygotowana przez nas książka może pomóc w prawidłowym przygotowaniu się do egzaminu. Po pierwsze pomoże zaznajomić się z formą i charakterem pytań egzaminacyjnych. Jest to bardzo ważne, gdyż każdy, kto kiedykolwiek zdał jakikolwiek egzamin, ma świadomość, jak bardzo stresujące może być zerknięcie się z pytaniem zadaniem w formie, do której jesteśmy nieprzygotowani. Stąd staraliśmy się wzbogacić nasze testy o różne sformułowania, dbaliśmy o różnorodność pytań, aby przygotować osoby korzystające z naszego zbioru do tego, że podczas testu wszystko jest możliwe i nic nie powinno nas zaskoczyć.

Po drugie, chociaż na pierwszy plan wysunęliśmy formę, aby przygotować przyszłych maturzystów do charakteru pytań maturalnych, to jednak nie zapomnieliśmy przy tym o treści. Zbiór testów nie może wprawdzie zastąpić podręcznika, nie zawiera bowiem jednolitej, usystematyzowanej i pełnej wiedzy, ale w miarę możliwości staraliśmy się przekazać w pytaniach odpowiedni zasób informacji, które są niezbędne do zdania egzaminu. Nie należy więc tego zbioru traktować jako podręcznika, ale do pewnego stopnia może on odgrywać rolę wybiórczego repetytorium podkreślającego znaczenie pewnych istotnych faktów. Warto jednak pamiętać, że wadą i zaletą wiedzy o społeczeństwie jest fakt, iż dotyczy ona zjawisk, które wciąż się dzieją i zmieniają co chwilę. Zapewne niektóre informacje podane w tym zbiorze już są przestarzałe, chociaż gdy o nich pisaliśmy, były aktualne... Aby zdać egzamin trzeba więc koniecznie orientować się w tym, co

aktualnie się dzieje i tej wiedzy nie może zastąpić żaden podręcznik, ani zbiór testów. Myślimy jednak, że nasze testy mogą w dużym stopniu wspomóc przygotowania do egzaminu.

Życzymy więc przyjemnej pracy, a może i dobrej zabawy przy rozwiązywaniu naszych testów. Życzymy też powodzenia podczas egzaminów.

Spółeczeństwo

1. Podstawowe pojęcia społeczne Poziom podstawowy

1. Ogół obywateli kraju tworzy:

- a) społeczeństwo
- b) naród
- c) społeczność
- d) rasę

Odpowiedź:

Zna i rozumie pojęcie naród, patriotyzm, nacjonalizm.

1 p.

2. Naród to:

- a) inna nazwa społeczeństwa
- b) wspólnota ludzka występująca poza obrębem społeczeństwa
- c) wspólnota będąca częścią społeczeństwa
- d) nazwa wspólnoty politycznej rządzącej krajem

Odpowiedź:

Zna i rozumie pojęcie naród, patriotyzm, nacjonalizm.

1 p.

3. Proces przekształcania jednostki w istotę społeczną, zdolną do aktywnego udziału w życiu społeczeństwa, nazywamy:

- a) socjologią
- b) reedukacją
- c) socjalizacją
- d) upolitycznieniem

Odpowiedź:

Zna mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

1 p.

4. Uległość wobec obowiązujących w danej grupie norm zachowań i poglądów, niezbędna w procesie przekształcania człowieka w członka społeczeństwa, nazywa się:

- a) konformizmem
- b) nonkonformizmem
- c) socjalizmem
- d) etyką

Odpowiedź:

Zna mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

1 p.

Zna mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

1 p.	
------	--

Zna mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

0-2 p.	
--------	--

Potrąfi opisać społeczeństwo polskie – struktura i problemy.

0-2 p.	
--------	--

Zna mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

0-2 p.	
--------	--

5. Nowi członkowie społeczeństwa, którzy przybyli z innych państw, to:

- emigranci
- imigranci
- migranci
- granci

Odpowiedź:

--

6. Do podanych norm społecznych (a-d) przyporządkuj przykłady zachowań (1-5):

- prawa
- obyczaje i zwyczaje
- moralność
- przykazania religijne

- Kobiety noszą sukienki, a mężczyźni nie.
- Przymierzając bieliznę, korzystamy z zamkniętych przebieralni.
- Nie jemy mięsa w wigilię Bożego Narodzenia.
- Nie ściągamy podczas pisania testu maturalnego.
- Żeby być zdrowym, trzeba jeść dużo warzyw.

a) _____ b) _____ c) _____ d) _____

7. Do podanych typów instytucji społecznych (a-d) przyporządkuj odpowiednie organizacje (1-4):

- polityczne
- ekonomiczne
- obywatelskie
- religijne

- Kościół Rzymsko-Katolicki
- Narodowy Bank Polski
- Sojusz Lewicy Demokratycznej
- Centrum Edukacji Obywatelskiej

a) _____ b) _____ c) _____ d) _____

8. Do podanych grup elity społecznej (a-d) przyporządkuj odpowiednie źródła ich awansu w hierarchii społecznej (1-4):

- inteligencja
- przywódcy polityczni
- biznesmeni
- duchowieństwo

- wysokie dochody
- charyzma
- tradycja
- wykształcenie

a) _____ b) _____ c) _____ d) _____

9. Do podanych kategorii (a-c) przyporządkuj odpowiednie grupy społeczne (1-7):

- a) grupa pierwotna
- b) grupa formalna
- c) grupa nieformalna

- 1. rodzina
- 2. naród polski
- 3. Prawo i Sprawiedliwość
- 4. robotnicy
- 5. skini
- 6. MONAR
- 7. grupa rówieśnicza

a) _____ b) _____ c) _____

10. Zaznacz, które stwierdzenie jest prawdziwe (**TAK**), a które fałszywe (**NIE**):

- a) Mniejszości narodowe tworzą grupy społeczne. **TAK-NIE**
- b) Rodzina jest pierwszą grupą społeczną, w której rozpoczyna się proces socjalizacji jednostki. **TAK-NIE**
- c) Uczniowie w szkole podlegają resocjalizacji. **TAK-NIE**
- d) Gang młodzieżowy jest formalną grupą społeczną działającą na podstawie przepisów Kodeksu Karnego. **TAK-NIE**
- e) Zwolennicy muzyki metalowej tworzą swoistą subkulturę, która jest nieformalną grupą społeczną. **TAK-NIE**
- f) Uczniowie należący do jednej klasy tworzą formalną grupę społeczną. **TAK-NIE**
- g) Grupa koleżeńską wewnątrz klasy tworzy formalną grupę społeczną. **TAK-NIE**
- h) Grupa przestępcza jest grupą społeczną. **TAK-NIE**
- i) Zamknięta sekta izolująca swoich członków od społeczeństwa nie jest grupą społeczną. **TAK-NIE**

11. Uzupełnij poniższe zdania.

Proces socjalizacji człowieka, czyli przystosowania go do życia w ramach społeczeństwa, rozpoczyna się w grupach pierwotnych, do których należy m.in. 1) _____ Edukacja społeczna kontynuowana jest następnie w grupach wtórnych, zarówno formalnych, np. w 2) _____, jak i nieformalnych, choćby w 3) _____. Łatwiej dostosowuje się do wymogów życia społecznego człowiek skłonny do ulegania obowiązującym normom i ustalonym przez innych zasadom. Taką postawę nazywamy: 4) _____. Jednak także postawa buntu przeciwko ustalonym przez innych normom, czyli 5) _____, może przynieść społeczeństwu korzyści, wskazując na pewne nieprawidłowości życia społecznego i ucząc wzajemnej tolerancji dla odmiennych postaw. Oczywiście nie może to prowadzić do odrzucenia wszelkich norm społecznych i łamania prawa. W takiej sytuacji konieczna jest izolacja szkodliwych dla społeczeństwa jednostek w zakładach karnych, gdzie podlegają 6) _____, czyli powtórnemu wychowaniu, które ma ich przywrócić społeczeństwu.

Potrąfi opisać społeczeństwo polskie – struktura i problemy.

0-3 p.

Zna mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

0-3 p.

Charakteryzuje mechanizmy życia społecznego – formy, prawidłowości, instytucje.

0-3 p.

Poziom rozszerzony

Dokonuje krytycznej analizy materiałów źródłowych.

12. Przeczytaj fragment Konstytucji RP i wykonaj podane niżej polecenia.

Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. 2. Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Art. 35. 1. Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury. 2. Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzyganiu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

A) Wyjaśnij pojęcie mniejszości narodowej.

B) Wskaż różnice w konstytucyjnych obowiązkach państwa polskiego wobec narodu polskiego i mniejszości narodowych.

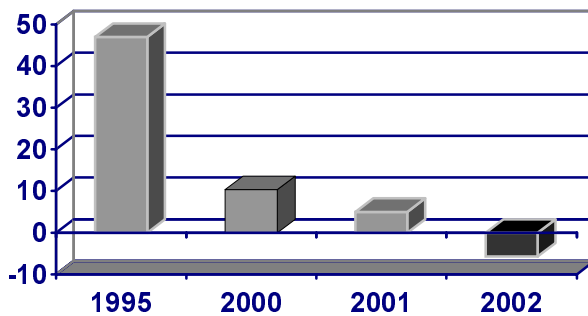
C) Napisz, czy polska konstytucja przestrzega zasady tolerancji wobec mniejszości narodowych i uzasadnij swoje zdanie.

0-7 p.

13. Zapoznaj się z zamieszczonymi niżej danymi statystycznymi i wykonaj polecenia.

Potrąfi opisać i ocenić społeczeństwo polskie – dynamika przemian, modernizacja.

Przyrost naturalny ludności polskiej w latach 1995-2002

Wykres 1

Tabela 1.

	1995	2000	2001	2002
Liczba mieszkańców	38 609 tys.	38 644 tys.	38 632 tys.	38 230 tys.
Urodzenia	433,1 tys.	378,3 tys.	368,2 tys.	353,8 tys.
Zgony	386,1 tys.	368 tys.	363,2 tys.	359,5 tys.
Przyrost naturalny	47 tys.	10,3 tys.	5 tys.	-5,7 tys.

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 2003

A) Na podstawie powyższego wykresu i tabeli napisz jakie zmiany zachodziły w demografii polskiego społeczeństwa, uwzględnij ich tempo.

B) Na podstawie tabeli odpowiedz, czy zaobserwowane zmiany wynikają w większym stopniu ze zmieniającej się liczby zgonów czy też liczby urodzin.

C) Analizując dane o zmianach stanu polskiej ludności w latach 2000-2001, można dostrzec dziwne zjawisko, porównując liczbę ludności Polski z przyrostem naturalnym w tym okresie. Napisz, jaką sprzeczność dostrzegłeś w podanych liczbach. Spróbuj wyjaśnić przyczyny tej pozornej nieprawidłowości.

0-5 p.

Potrafi opisać i ocenić społeczeństwo polskie – dynamika przemian, modernizacja.

14. Zapoznaj się z zamieszczonymi niżej danymi statystycznymi i wykonaj polecenia:

Tabela 2.

	Liczba ludności	Procent kobiet	Mieszkańcy miast w procentach	Ludność na 1 km
1938	34 849 tys.	51,2	30	90
1950	25 008 tys.	52,3	39	80
1970	32 642 tys.	51,4	52,3	104
1988	37 879 tys.	51,2	61,2	121
2003	38 230 tys.	51,5	61,8	122

Źródło: Dane ze spisów powszechnych na podstawie Rocznika Statystycznego 2003

A) Wyjaśnij pojęcie spisu powszechnego. W odpowiedzi uwzględnij, czym różnią się dane pochodzące ze spisu powszechnego od informacji o stanie ludności podawanych w Rocznikach Statystycznych na podstawie przeprowadzanego bilansu ludności.

B) Na podstawie Tabeli 2 opisz dostrzeżone zmiany liczby polskiej ludności, widoczne tendencje, prawidłowości i nieprawidłowości. Twój opis powinien uwzględniać wszystkie informacje, które można wyczytać z Tabeli 2.

C) Wyjaśnij, jak można interpretować informacje o gęstości zaludnienia na 1 km² i zinterpretuj informacje dotyczące tej kwestii podane w Tabeli 2.

0-7 p.

Przedstawia propozycję planowania działań zmierzających do rozwiązania problemów społecznych i politycznych.

0-12 p.

15. Napisz reportaż (o objętości nieprzekraczającej 1 strony) dla lokalnego dziennika, opisując warunki, w jakich następuje socjalizacja Twoja i Twoich rówieśników. Wskaż wszystkie grupy społeczne (zarówno formalne, jak i nieformalne) i oceń ich wpływ na stopień uspołecznienia Twojego pokolenia. Postaraj się przy tym podać możliwe zagrożenia dla ładu społecznego, ale również mechanizmy, które mogą powstrzymać dostrzeżone anomalie.